

**КАУЗАЛЬНІСТЬ МОДИФІКАЦІЙ КОНЦЕПТОСТРУКТУР
ПРЕЦЕДЕНТНОГО ТЕКСТОПРОСТОРУ У ВТОРИННОМУ ДИСКУРСІ
АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ СУЧАСНОЇ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ**

УДК 811.111'42 : 821.111

Марія КУЗНЕЦОВА (Запоріжжя, Україна)

Статтю присвячено дослідженню специфіки концептуального наповнення вторинного дискурсу англomовних текстів жанру фентезі, механізму когнітивного аранжування вторинного текстопростору, а також аналізу причин і наслідків модифікацій концептуальних структур прецедентного текстопростору у вторинному типі дискурсу.

Ключові слова: *прецедентний текстопростір, інтерпретація, текстова проєкція, концепт, концептуальна структура, модифікація, вторинний текст, вторинний дискурс.*

The article focuses on the study of the specificity of the conceptual volume of the English fantasy texts' secondary discourse and the mechanism of its cognitive arrangement. The article also analyzes the reasons for and the results of the modification of the precedented textspace's conceptual structures in the secondary type of discourse.

Keywords: *precedented textspace, interpretation, projection of the text, concept, conceptual structure, modification, secondary text, secondary discourse.*

Семіотичний простір ХХІ століття представлено великою кількістю та різноманіттям вторинних текстів. Зумовлено це, перш за все, активним розвитком інтернет-технологій, які перетворили сучасний інформаційний простір у глобальний гіпертекст. Крім того, причиною тому є поява продуктів популярної масової культури, зокрема художніх текстів жанру фентезі, яскравими представниками якого на разі постають Дж. Р. Р. Мартін, Дж. Р. Р. Толкієн, Дж. К. Роулінг та ін. Ці тексти стали прецедентними в масовій культурі, адже неодноразово представлені в інших системах кодування, зокрема залучені до мультимедійного коду, тобто є екранізованими.

Головним фентезі-циклом останнього двадцятиріччя, який без перебільшення набув статусу «культового», визнається цикл книг (серія епічних романів) у жанрі фентезі «A Song of Ice and Fire / Пісня льоду та

полум'я» Дж. Р. Р. Мартіна, американського письменника, сценариста і продюсера. Формування прихильності великої кількості англомовних реципієнтів культового твору спричинено, перш за все, широкими можливостями його текстопростору для творчої самореалізації, адже вторинний світ твору дозволяє текстовим антропоморфам створити необмежену кількість інтерпретацій. В добу «тексту без берегів» реципієнт із пасивного споживача в системі маскомунікацій перетворюється на продуцента, моделює вторинний тип дискурсу в сучасному кіберпросторі та закладає підвалини когнітивного аранжування прецедентних текстопросторів сучасної масової культури.

З огляду на вищезазначене, представлене дослідження, що спрямоване на вивчення процесу аранжування вторинного типу дискурсу англомовного художнього тексту у жанрі фентезі та моделювання процесу текстового сприйняття, розуміння і породження в когнітивних термінах, знаходиться в руслі антропоцентрично зорієнтованої лінгвістики, що зумовлює його **актуальність** та дає невичерпні можливості та перспективи для подальшого аналізу текстових інтерпретацій.

Дослідженню природи процесу рецепції та проектування тексту, а також аналізу тріади «читач – текст – автор» присвячено праці М. О. Рубакіна [8], який розглядав культовий твір, або бестселер, з точки зору його багатовимірності: кожен читач проектує в нього самого себе, має можливість створювати максимум можливих проєкцій, характер яких, у свою чергу, залежить і від його індивідуального і соціального моментів, і від того етнічного та культурного середовища, в якому він існує як особистість. До інших властивостей тексту, які обумовлюють його сприйняття як «культового» відносять також багатозначність, що допускає множинність інтерпретацій, та доцентровість, тобто високий ступінь виявлення авторської позиції [10]. Центральна ідея теорії М. О. Рубакіна про читача як ключову фігуру процесу сприйняття стала фундаментом для розвитку більш пізніх концепцій рецепції тексту [4: 3; 9: 140; 11: 33], де керуюча роль віддається реципієнту, його способу світосприйняття чи, у більш вузькому розумінні, текстосприйняття,

адже конструювання змісту вторинного тексту детермінується ситуацією інтерпретації та особистістю інтерпретатора.

Метою представленої наукової розвідки є встановлення причин і наслідків модифікацій концептуальних структур прецедентного текстопростору у вторинному дискурсі текстів сучасної масової культури. Поставлена мета передбачає вирішення наступних **завдань**:

1. Розкрити механізм когнітивного аранжування вторинного дискурсу.
2. Здійснити типологізацію вторинних текстів за принципом збереження концептоструктур прецедентного тексту.
3. Визначити причинно-наслідковий зв'язок модифікацій концептуальних структур прецедентного тексту у вторинному дискурсі.
4. Ідентифікувати дискурсогенеруючі фактори.

Об'єктом дослідження постає вторинний дискурс англomовних текстів сучасної масової культури, а **предметом** безпосереднього аналізу – специфіка його концептуального аранжування.

Матеріалом дослідження є англomовні тексти циклу романів у жанрі фентезі Дж. Р. Р. Мартіна «A Song of Ice and Fire» («A Game of Thrones», «A Clash of Kings», «A Storm of Swords», «A Feast for Crows» та «A Dance with Dragons»), а також корпус текстів вторинного дискурсу зазначеного циклу, представлений у базах автоматизованих електронних текстових архівів.

Інтерпретація розуміється як «когнітивний процес і результат у встановленні смислу мовленнєвих і / або немовленнєвих дій» [1: 31]. Як лінгвокогнітивна діяльність, інтерпретація є креативним, відносно самостійним і незалежним процесом продукування власного тексту реципієнтом, що детермінує множинність (варіативність) інтерпретацій як результатів. Таким чином, первинний текст як знакова система, з одного боку, матеріалізує авторську інтенцію, а, з іншого – сприяє створенню в уяві реципієнта власної проекції прочитаного тексту. Реципієнт декодує (інтерпретує) інформацію, запрограмовану автором первинного тексту, відповідно до свого власного сприйняття дійсності. У його свідомості внаслідок рецепції тексту, створюється

власна текстова проекція, відбувається суб'єктивна інтерпретація, яку дорівнюють внутрішній новобудові тексту, його повторному синтезу.

В рамках вторинного дискурсу процес інтерпретації – «це не відтворення смислу, вміщеного автором у тексті, а саме творення смислу в зустрічі з текстом як «носієм смислу» [12: 1], адже смисловий простір тексту охоплює як намір автора, так і читача та власне текст. Іншими словами, слід говорити про перманентний процес смислопородження, що відбувається у свідомості реципієнтів. Вторинні тексти вибудовуються в кожному процесі прочитання – інтерпретації [2: 562], і, залежно від кількості реципієнтів, продукуються відповідна кількість варіантів (вторинних текстів) одного інваріанта (первинного тексту). Унікальність внутрішнього світу кожного реципієнта як суб'єкта розуміння, що обумовлена його освітою, віруваннями, морально-етичними нормами тощо, тим, що в лінгвістиці позначається поняттям «індивідуально-смисловий контекст» і неминуче передбачає нетотожність рівно можливих інтерпретацій [6: 85].

Під проекцією тексту в нашому дослідженні розуміємо «ментальне утворення (концепт тексту, смисл тексту), продукт процесу сприйняття тексту реципієнтом» [3]. Оскільки «однією з фундаментальних особливостей існування концепту, який виступає результатом об'єктивації знання, є його співвіднесеність з певною дискурсивною сферою або сукупністю дискурсів, в межах якого (яких) він функціонує і відкриває ті чи інші зі своїх граней» [7: 163], то текстові концепти розглядаються нами крізь призму їх дискурсивного функціонування. Будь-який тип дискурс з точки зору структури є двостороннім утворенням, що має план вираження та план змісту. Таким чином, план вираження вторинного дискурсу ми розглядаємо як послідовність мовних одиниць, що створена вторинними реципієнтами в певний час і в певному місці з певною метою, а план змісту вторинного дискурсу передбачає наявність ментальних одиниць, тобто текстових концептів, які вбирають в себе смислову та експресивно-оцінну енергетику всієї комунікативної події. Отже,

як згустки смислу, генератори і концентратори нових ідей, текстові концепти постають смисловим центром вторинного семіозису.

Тексти, що утворюються в результаті розгортання концепту первинного тексту, є результатом різного роду його модифікацій, таким видом перетворень, яким піддаються форма і зміст первинного тексту. Отже, джерелом утворення вторинного тексту є текстовий концепт, адже, ідентифікований у первинному текстовпросторі засобами концептуального аналізу, він виявляється а priori наділеним когнітивно-комунікативним потенціалом, що забезпечує його апелювання до вторинного типу дискурсу, при цьому демонструються процес і результат реінтеграції людських знань, розосереджених у різних дискурсивних просторах. Порівняння засобів мовної репрезентації текстового концепту в первинному та вторинному дискурсах дозволяє виявити специфіку та принципи організації мовного матеріалу, зрозуміти найважливіші особливості первинної та вторинної категоризації та концептуалізації навколишньої дійсності.

З огляду на те, що концептоструктура первинного текстовпростору постає смисловим центром вторинного знакоутворення, ми пропонуємо наступну типологію вторинних англomовних художніх текстів:

- 1) вторинні тексти, які максимально точно репродукують концептоструктуру первинного текстовпростору (36% від загальної вибірки);
- 2) вторинні тексти, які репродукують концептоструктуру первинного текстовпростору в модифікованому вигляді (51% від загальної вибірки);
- 3) вторинні тексти, які не репродукують концептоструктуру первинного текстовпростору (13% від загальної вибірки).

Запропонована типологія вторинних текстів підтверджує перевагу екзоцентричної комунікативно-дискурсивної стратегії [див.: 5], яку скеровує принцип свободи самовираження, адже кожен вторинний продуцент має право відображати у вторинному тексті саме те, що є значущим особисто для нього: будь-які думки, почуття, власне бачення всесвіту культового тексту тощо. Культовий твір стає об'єктом рефлексій у вторинному дискурсі, адже кожний реципієнт може знайти свій прототип у великій кількості персонажів, а лакуни

в сюжеті, міфології світу чи у стосунках персонажів надають чудові можливості для творчої самореалізації.

Гетерогенний характер вторинного текстопростору обумовлений, перш за все, різним ступенем модифікацій концептуальної структури первинного текстопростору, що слугує плідним підґрунтям для аранжування вторинного типу дискурсу. Модифікації в рамках вторинного типу дискурсу слід розглядати, як такі дії реципієнтів культового твору, що є спрямованими, по-перше, на зміну кількісного складу текстових концептів, по-друге, на зміну об'єктів таксономії, і, по-третє, на появу нових смислів, ознак і властивостей.

Збільшення і/або зменшення кількості складових (текстових концептів) концептуальної структури у вторинному дискурсі обумовлено такими факторами, як вибір певного об'єкта інтерпретації (цілий текст або його окремі глави) або характер інтерпретації (вираження власного ставлення до зазначених подій, персонажів тощо), тобто зміною первинної комунікативної інтенції продуцента, загального задуму, наміру, смислу художнього тексту або загальної концепції майбутнього тексту, що репрезентує індивідуально упорядковану систему когнітивних моделей первинного автора, які відображають навколишню дійсність у текстових категоріях. Характерною ознакою вторинного дискурсу англomовних текстів сучасної маскультури є й породження нових смислів. Вторинні автори цілеспрямовано створюють нову предметну ситуацію, прирошують смисли, продукують альтернативну ретроспекцію або перспекцію певних подій, пропонують вихід за межі заданого культовим текстом хронотопу шляхом написання передісторій, післясловій, прописування особистих історій окремо взятих персонажів, дослідження їх характерів або навіть породження нових.

Текстовий концепт у вторинному дискурсі нерідко має індивідуальний характер, тобто активізується у свідомості кожного окремого реципієнта / продуцента розмаїттям його власних асоціацій. Крім того, у реципієнта культового тексту може з'явитися свій мотив для породження вторинного тексту, який втілюється у власний текстовий концепт. Таку смислову

дивергенцію можна пояснити суб'єктивною вибірковістю актуалізованих смислів в процесі декодування, а також індивідуальністю концептосфер, систем знань, оцінок, асоціацій у реципієнтів, що обумовлюють індивідуальність когнітивної основи процесу сприйняття тексту.

Оскільки вторинний реципієнт в рамках вторинної текстової комунікації від початку запрограмований на отримання нової та оригінальної інтерпретації культового твору, то онтологічно зумовленою умовою існування англосовієтської дискурсивної спільноти є інтерпретативність. Дискурсогенеруючим фактором за таких умов постає потенціал смислової множинності культового тексту, адже саме він активує інтерпретативну діяльність реципієнтів. Виникненню множинності інтерпретацій культового твору, а також можливих модифікацій його концептоструктур сприяють особливості застосовуваних інтерпретаційних стратегій, які відображають знання, життєвий досвід та рецептивні стереотипи інтерпретатора. Засобами, які каузують вибір формату подальшої текстової інтеракції, стають як вербальні, так і невербальні версії культового твору, зокрема адаптації, ілюстрації, комікси, екранізації, комп'ютерні ігри тощо.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Демьянков В. З. Интерпретация / В. З. Демьянков // Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. – С. 31-33.
2. Еко У. Надінтерпретація текстів / У. Еко // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів: Літопис, 2001. – С. 549-563.
3. Залевская А. А. Введение в психолингвистику [Текст] / А. А. Залевская. – М.: Российский гос. гуманитар. ун-т, 2000. – 382 с.
4. Клычков Г. С. Семантические признаки: роль в текстообразовании / Г. С. Клычков, Е. Д. Шварц // Семантические признаки и их реализация в тексте. – Волгоград: ВГПИ им. А. С. Серафимовича, 1986. – С. 3-12.
5. Кузнецова М. О. Комунікативно-дискурсивні стратегії аранжування вторинної комунікації саги Дж. Р. Р. Мартіна “A Song of Ice and Fire” /

Кузнецова М. О. // Нова філологія : [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя : ЗНУ, 2013. – № 59. – С. 45-48.

6. Никифоров А. Л. Семантическая концепция понимания / А. Л. Никифоров // Загадка человеческого понимания. – М. : Полит. лит., 1991. – С. 72-94.

7. Радзієвська Т. В. Здоров'я в світі людини: цінність vs. ресурс (на матеріалі української художньої прози) / Т. В. Радзієвська // Мова. Людина. Світ : До 70-річчя професора М. Кочергана : зб. наук. ст. – К. : ВЦ КНЛУ, 2006. – С. 163-170.

8. Рубакин Н. А. Психология читателя и книги. Краткое введение в библиологическую психологию / Н. А. Рубакин. – М. : Книга, 1977. – 262 с.

9. Сапрун И. Р. К вопросу об интерпретации текста / И. Р. Сапрун // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер.: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2006. – Вип. 49, № 726. – С. 138-141.

10. Сорокин Ю. А. Почему живут и умирают книги? [Текст] / Ю. А. Сорокин. – М. : Педагогика, 1991. – 160 с.

11. Arnold I. Text Interpretation in Terms of the Reader's Response / I. Arnold // Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik. – 1984. – № 1. – P. 32-40.

12. Coulthard M. On Analysing and Evaluating Written Text / M. Coulthard // Advances in Written Text Analysis. – Padstow : T.J.I.Digital, 2002. – P. 1-12.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Марія Кузнецова – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету.

Наукові інтереси: лінгвістична інтерпретація тексту, мережева література, кіберкомунікація, феномен вторинного дискурсу англomовних текстів сучасної масової культури.